

«Сейфуллин оқулары – 18: « Жастар және ғылым – болашаққа көзқарас» халықаралық ғылыми -практикалық конференция материалдары = Материалы международной научно-практической конференции «Сейфуллинские чтения – 18: « Молодежь и наука – взгляд в будущее» - 2022.- Т.І, Ч.IV. - Б. 112-115

БІЛІМ БЕРУ ЖӘНЕ ЖАРАТЫЛЫСТАНУ ҒЫЛЫМДАРЫНЫҢ ЗАМАНАУИ МӘСЕЛЕЛЕРІ

*Хатимуллина Аружан,
М.Өтемісов атындағы Батыс Қазақстан университетінің 1-курс
магистранты
БҚО, Орал қ.*

Білім – қоғам өмірінің қайнаған ортасындағы маңызды сала әрі болашақ болжамының кепілі. Қоғам өмірінің қайнаған майданындағы білім беру, меңгеру, оны қолдану көрсеткіштерінің сапасына қарап – болашақтың шыңы мен жетер шегін көруге болады. Қазіргі жаңа заманда білімнің бағыты да, бағдары да, тіпті құны да өзгерді десек болар. Білімнің сипаты өзгерген соң - білім берудің бағытының да өзгерері сөзсіз. Дамыған елдің қатарынан «тысқары» қалмау үшін бәлкім, не еліміздің болашағын биікте ұстайтын жастар қалыптастыру үшін, «заманауи әлемнің» тілін түсінетін тұлға тәрбиелеп шығару үшін білім беру саласының қоғамға үнемі бір жаңалық әкеліп отыратыны бәрімізге мәлім. Алайда оның барлығын тез қабылдау, практика жүзінде іске асыру – біздің қоғам үшін соншалықты оңай ма?! Саналы да сауатты ұрпақ тәрбиелеп, дұрыс бағдарлы жол сілтеп, білім беру – тікелей ұстаздың қажырлы жұмысы әрі қоғамның ойынша «мұғалімнің мойнындағы міндеті». Міндет қылып жүктегені шындық-ақ: еңгізген жаңа білім реформаларына «үйрен, үйрет» деп ұстаздарымызды салып жіберіп, «ұстаз» тұлғасын өзіміз жасап шығаратын кезге де жеткендейміз. Әр мұғалім өзіне тән тұлғалығымен, сауаттылығымен оқушыны баурайтыны, үлгі тұтарлықтай мінезінің болатындығы қайда қалды?!

Әрине, жаңа замандағы білім саласының ұтымды да пайдалы жақтарының мол екендігін де естен шығармаған жөн. Бірақ, ол туралы «білім туралы жаңа реформалар» шыққан кезде авторларының өзі-ақ жіпке тізіп баяндағанынан барлығымыз хабардар шығармыз. Әр нәрсенің оң нәтижесімен қоса, мәселелерінің туындайтыны да белгілі. Өз мақаламда көрген аз да болса мектеп қабырғаларындағы сараманнан алған тәжірбием мен түйген ойларымнан, естіп, көріп жүрген ұстаздардың наразылығынан сол мәселелерге тоқталуды жөн көрдім.

«Білім беру саласында "ар білімі" деген білім оқытылуға тиіс деп ойлаймын» - деп Шәкәрім Құдайбердіұлы атамыз айтқандай ең бірінші сауатты қоғам қалыптастыру үшін – тәрбие білімін жетілдіру қажет. Пәндік білімді күшейтеміз деп тәрбие білімі қалыс қалғандай. Мектеп оқушылары

қазір барлығы заманауи. Заман ағымына ілесіп, көшінен қалмай еруде. Жаңашыл, жан-жақты болғандары дұрыс-ақ, бірақ сауаттылық пен білімді қатар меңгерген артық болмас. Еңгізілетін білім заңдары мен реформалардың орындау керек талап-ережелері оқушылар үшін - мұғалім ойлап тауып, күштеп орындатып жатқандай. Осыдан мұғалімнің оқушының алдындағы дәрежесі, «ұстаз» статусы төмендеп, тәрбие, ар білімі жайына қалатындай. Қазіргі заманда ең керек құндылық – ар мен тәрбие білімі қатар берілсе, қоғам өмірі де тәрбие ағысына ілесіп, өмір сүру мүмкін жеңілірек болар еді...?! Балабақшадан бастап, ЖОО дейін бұл ілімді оқу процесінен қалдырмау керек деп есептеймін.

Білім беру жүйесіндегі кезекті мәселе – жаңартылған білім беру жүйесінің тиімсіз тұстарының болуы. Қазақстан Республикасының білім беру жүйесінде 2017-2018 оқу жылынан бастап жаңартылған білім беру мазмұнына көшу жұмыстары басталып, оқушыларды жаңа дағдыларға үйретуге, ғылыми сауаттылықтарын жетілдіруге, адамгершілік құндылықтарын арттыруға көңіл бөліне бастады. Бірақ, басты мақсат – 12 жылдық білім беруге көшу сатысында жалпы білім беру мектептерінде даму деңгейі әртүрлі балаларды оқыту жолында мұғалімнің кәсіби, құзырлық, шығармашылық деңгейін көтеруге көмек көрсету, тәжірибемен бөлісу болып табылады. Жаңартылған білім беру бағдарламасының негізгі мақсаты – оқушыларды сындарлы оқытуға үйрету, әлемдік білім кеңістігіне қол жеткізу, инновациялық білім негіздерін терең меңгерту. Барлық мақсат жақсы құрылған, мұғалім үшін де, оқушы үшін де ұтымды тұстарын көруге болады. Бірақ, барлығы үшін ұтымды болды ма?! Барлығы бірдей әлем кеңістігіне қол жеткізетіндей білімді меңгеріп жатыр ма?! Оқушылар жаңа оқу дағдыларына үйренді: жұптық жұмыс, топтық жұмыс олар үшін тиімдірек болды. Сабақта барлық оқушы қамтылады, бірақ сол қамтылғандардың барлығы бірдей сабақ мазмұнын меңгере алды ма? Кейбір оқушылар көптің көлеңкесінде қалып кетуі мүмкін. Жаңа сабақ мазмұнын бұрынғыдай мұғалім емес, оқушылар өздері оқып, сол арада бір-біріне түсіндіретін жүйе қалыптасқан. Сол жерде ғана мазмұны талқыланған білім, сол жерде қалып кетеді. Оқушы түсінбеуі мүмкін, тіпті көппен сол арада дайындалып, өз бетімен сабақ мазмұнын қорытпай, әділетсіз бағаланып кетуі де мүмкін. Бағалау жүйесі демекші – оның да осал тұстарын байқадым. Бағалау әр сабақ қорытындыланған кезде қалыптастырушы бағалау арқылы жүзеге асады. Сонымен қатар жиынтық бағалау – белгілі бір оқу кезеңін, оқу бағдарламаларындағы бөлім тақырыптарын аяқтаған кездегі бағалау түрі. Оқушылардың көпшілігі осы бағалауға сеніп алған. Бұрынғыдай сабақ мазмұнын меңгермесе, сабаққа қатыспаса баға қоймаймын деп оқыта алмаймыз. Бұрын мүмкін бұл қорқыту болып көрінгенмен – сол кезде білім мен тәрбие көрсеткіші жоғары болды, оқушылар сауатты болды. Бакалавр білімін алып жүрген кезде міндетті педагогикалық сараманнан – мектептен өткен болатынмын. Сол кезде оқушылармен бағалау кезінде жоғарыдағыдай жағдай орын алды. Қызығушылықпен ғана сабаққа араласады, сабақ барысында ерекше дайындалады, бірақ бағалауға келген кезде немқұрайлы.

«Жиынтық бағалауда қазір оқымай-ақ жоғары баға аламыз» деп сабақ мазмұнын толық меңгеруге аса бір жауапкершілік алмайды. Жиынтық бағалау тапсырмасын орындау кезінде де «өздері айтқан жоғары бағаны» оңайлықпен де алатындарды көзім шалды. Не үшін сенімділікпен жауап берді десем, олар көшіріп алуды әдетке айналдырған екен. Сабақ мазмұнын жатқа білмесе де, көшіріп алып, жоғары баға алудың жолдарын жақсы меңгерген. Заманына қарай оқушылар да жаналыққа басқаша бейімделе бастаған. Мүмкін мұндай ептілікпен әлем кеңістігін шарлайтындай мүмкіндіктер ашылатын шығар, бірақ ғылыми сауаттылықтары жоғары болып, білім кеңістігінде биікке шыға алмасымыз анық. «Білекке емес, білімге сенетін заманда» өз болашағымызды «әлемдік стандартқа сай» емес, өзімізге ыңғайлы әрі нәтижелі жоспарлауды құптар едім. Осы орайда мұғалім үшін де тағы бір артық жұмыстың шығары анық. Білім беремін деп жүріп, бірақ оның зая кетіп жатқанын көріп оқушыларды тәрбиелеу құралдарына баса назар аударылып кетеді. Мұғалімнің не нәрсеге назар аударатыны, ол үшін қандай құндылықтардың басым болатындығы және білім беру мен тәрбиелеу үдерісінің қандай бағытта құрылып, қалай жүзеге асыру жолы – жоспарланған қадамдарына байланысты. Артық әрекетті қажет етпейтін, бірақ ұтымды да нәтижелі жоспар арқылы жұмыс атқару жемісті болары сөзсіз.

Жаңа заманауи мүмкіндіктер қоғамында білім беру саласының цифрлік технологиясыз алға жүруін де елестету мүмкін емес шығар. Білім беру саласында да, сан түрлі ғылымдар арасында да цифрлік технологиялардың жүретіні анық әрі үйреншікті құбылыс. Мектеп қабырғасында да білім берудің жаңа технологияларынан, инновациялық технологиялардан бөлек цифрлік технологиялармен жұмыс жасау қалыптасып қалған жағдай. Бірақ тағы да осы мүмкіндікті оқушылар басқаша қабылдағандай. Нақ осал тұстарын «қашықтан - онлайн оқу жүйесінде» көрдік. «Даланың ойын баласы – онлайн ойын данасы» болып шыға келгендей. «Сабақ оқып жатырмын» деп компьютер мен телефонның алдынан түспей өзін де, ата-ананы да алдаумен уақыт өтті. Ата-ана өзін де баланы да қинағысы келмей, бос уақыттың жоқтығын алға тартып сол онлайн ойынның құрбанына айналдырғандай. Болашақ үшін кітап тілін қоса оқыған, сауатты ұрпақ қажет. Жаңашылдық пен заманауи болу – қазіргі қоғамның талабы, алайда сауаттылық, қағаз бетіндегі білімді қоса игеру білімділіктің кепілі болары анық. Цифрлік технологиялар – ең ұтымды жүйе болып табылғанымен, кітап көзінің білімін басып оза алмасы анық.

Білім беру жүйесіндегі жаңа өзгерістер барлығына бірдей оңтайлы, ыңғайлы болды, барлығы іс жүзінде орындай алды деп ойламаймын. Білім беру мазмұны мен технологияларының кейбір аймақтардың қоғам мен экономика талаптарына сәйкес келмеуі де біздегі білім беру жүйесінің дамуындағы мәселе болып табылады. Кейбір қала мектептерінің өзінде мектеп құрылысының әлсіздігі, құрал-жабдықтардың жеткіліксіздігі, оқу процесіне қажетті технологиялардың болмау мәселелері бар. Ал кей шалғай ауыл-аймақтардағы мәселе бұдан күрделірек. Оқу-құралдар, оқулықтардың

жеткіліксіздігі орын алып жатқанда – цифрлік технологиялар мен интернет желісінің тапшылығы одан бетер жаңартылған білім беру жүйесін орындауда қиындықтар тудырды. Осындай тапшылықтардың кесірінен ауыл балалары жаңа заман талабына сай білім ала алмауда. Мүмкіндіктердің жоқтығынан кей жерлерде «күжат бойынша» орындалып, есеп беріліп жатқанымен, практика жүзінде еш нәтижесіз қалып жатыр. Осындай оқылықтардың орын алуымен жаңартылған білім жүйесімен барлығы дерлік білім алып жатқан жоқ. Оқуға құштар оқушы бар, бірақ оған жағдай жоқ. Нәтижесінде «қазіргі жастар білімсіз» атағын қоғам іле салады. Ал нағыз білім, сауаттылық шынымен қазыналы дана ұстаздарымызда. Қазіргі заман талабына қайшы келетін, ойлау танымы бөлек, басқа стандартты жүйелер мен шектеулері бар қоғамда тәрбиеленген ұстаздарымыздың жаңа жүйелерге бірден кірісіп, еніп кетулері де біраз қиындықтар тудырды. Мектеп қабырғасындағы, тіпті ЖОО-дағы білім беретін мұғалімдердің орта жасы 40-45 жас және одан жоғары. Бұл жас кезеңдері өмірлік нұсқауларды заман ағымымен қайта қарау үшін жақсы кезең емес. Бұл жерде ұстаздың өзіндік тұлғасы мен ұстаздық жолының құрылуы кедергілерден өтіп, психологиялық тұрғыдан да қозғау салатыны анық. Осы орайда ұстаз тұлғасының беделін сақтау мәселесі де қозғалуы керек. Ол үшін алдымен – оқушы мен ата – ана алдындағы мұғалім бейнесін дұрыс жеткізуіміз керек. Осы мақсатта барлық білім беру мекемелерін – бір-бірінен ерекшелемей, жаңартылған оқыту технологиялары бойынша жаңа оқулықтармен, әдістемелік құралдармен, қажетті цифрлік технологиялармен қамтамасыз ету керек, ұстаздарға міндеттемелерді жүктей бермей нақты білім беру жоспарларымен даярлап, қажетті нақты білім беру бағдарларымен жетілдіріп оқытып, кедергілер мен өзгерістерге қарамай жаңашылдыққа дайын тұратындай ерік - жігер сыйлау қажет. Сол кезде ғана ұстаздың алдымен өзіне сенімділігі артып, оқушы мен ата-ана алдында биік тұлға болып, қоғам алдында беделі үнемі асқақ тұратын маман иесіне айналары хақ.

Сонымен қатар қазіргі таңда жаратылыстану ғылымдарының, соның ішінде биоэкологиялық білім беру кезінде ақпараттардың, ресурстардың көпшілігі нақты негізделген, дәлелденген зерттеу жобаларының аясында түсіндірілуін қажет етеді. Орта мектеп оқушылары мен ЖОО студенттерін биоэкологиялық білімге қызықтырып, жаңашылдық пен ғылым арнасына салуда – оқу зерттеу жұмыстарына, ғылыми жобаларға тартып, дұрыс бағыт-бағдар беру шарт. Себебі заманға сай барлығы онлайн режимде ұйымдастырылып, практика жүзінде жүзеге асыру мүмкін болмай қалды. Теориялық ақпараттар алмасу үшін ұтымды болғанымен, орындалу жүйесі іс жүзінде орын алғаны барлығы үшін тәжірибе болады. Сол себепті биоэкологиялық білім беру негізі ретінде оқу зерттеу жобалары мен ғылыми жұмыстардың педагогикалық маңызын ескере отырып, жаңа жүйемен байланыстырып жүйелеп, жобаның жазылу, орындалу шарттарын нақтылап жүйелеп, орындалу қадамдарымен таныстырып, дұрыс бағытқа жетелеу қажет. Сабақтан тыс оқушылармен көптеген зерттеу жұмыстарын өткізуді жаңартылған білім беру жүйесіне қосуды құптар едім. Жаратылыстану

ғылымдарында зерттеу жобалары мен ғылыми жұмыстармен айналысу өте қызықты да жан-жақтылықты қалыптастыратын жұмыс. Әрі қазіргі қоғам үшін керекті де пайдалы жаңалықтар ашылатын ғылым саласы. Өз болашағымыздың жарқын да жаңа ашылуларға толы болуы үшін – мектеп қабырғасынан бастап оқушыны ғылымға, сауаттылыққа баулу қажет деп есептеймін.

Қорыта келгенде, жаңартылған білім беру жүйесінің іс жүзінде орындалу аясын жаңа білім реформасын еңгізген басшылық өз көздерімен көріп, тексеріс жүргізсе екен деймін. Реформаны орындау, еңгізу кезінде кездесіп жатқан заманауи мәселелерді шешуді қолға алса, еліміз әлем кеңістігінде білім жарыстырып, жастарымыз көзі ашық тұлға болары сөзсіз. Соңғы әлемдік жаңалықтардан барлығымыз хабардар шығармыз: Ресей Федерациясы мен Украина меклекетіндегі саяси ахуалға байланысты мемлекет халықтары біздің елімізге көптеп ағылуда. Қоныс аударғандардың көпшілігі жұмыс іздеп мектеп, ЖОО, емхана, ғылыми институттардың есігін қағуда. Аталған елдердегі білім жүйесі мен ғылыми сауаттылықтың бізден әлдеқайда ерте дамып кеткені белгілі. Біздің елдегі білікті кадрлардың жетіспеушілігі – білімді шет ел азаматтарын құшақ жая қарсы алуға мәжбүр еткендей. Осы кезде біздің білім беру жүйеміздің ақсап тұрғандығы қынжылтады. Білім жүйесінде жетістікке жеткіміз келсе – білім беру жүйесін нәтижелі болатындай құру қажет. Нақты жоспарлы реформа бойынша ұстаз мамандарды даярлау қажет. Ұстаз дәрежесін ұмытпай, қоғамға сыйлы қалпында сақтау керек. Сонда ғана сауатты да бәсекеге қабілетті тұлға қалыптасары сөзсіз. Білім жолында бірнеше жылдық тәжірибем болмаса да, қоғам көрінісі білім беру жолындағы мәселелерді көзімізге түрлі ақпарат көздері арқылы анық жеткізуде. Қоғам көрген дүниені мен де көріп, өз ойымның елегінен өткізген мақалам, сын емес.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Educational and methodological complex of the discipline "Modern problems of science and education" in the direction: 550000 "Pedagogical education" (master's degree). - В.: 2015. - 130 p.
2. Б.А. Тұрғынбаева. Мұғалімнің шығармашылық әлеуметін біліктілікті арттыру жағдайында дамыту.: теория және тәжірибе // Алматы. 2005, 174-бет
3. Н.Ә.Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы «Қазақстан жолы-2050: Бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ»,17.01.2014 ж.
4. Мұғалімдердің біліктілігін арттыру бағдарламасы (екінші басылым) «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ Педагогикалық шеберлік орталығы, 2015

5. <https://bilim-all.kz/article/8318-ZHanartylgan-bilim-beru-mazmuny-%E2%80%93-sapaly-bilim>
6. <http://www.humanities.edu.ru>